

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

Іванна Андрійчук,
канд. психол. н., доцент,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКА

У статті проаналізовано теоретичні та емпіричні аспекти впливу батьківського стилю виховання на становлення самооцінки підлітка. Розглянуто оптимальні тактики батьківського виховання та стилі сімейних відносин.

Ivanna Andriichuk

IMPACT OF PARENTAL EDUCATION STYLE ON THE DEVELOPMENT OF TEENAGER'S SELF-ESTEEM

This paper examines the theoretic and empirical aspects of the impact of parental education style on the development of self-esteem of adolescents. The most optimal training tactics and styles of family relationships are considered.

Відомо, що для успішного формування особистості дитини необхідна взаємодія школи і сім'ї. Високі вимоги суспільства до освітнього рівня молодого покоління, його підготовки до життя і праці можуть бути задоволені лише за умови зростаючої ролі батьків у цій справі. У кожній родині об'єктивно складається визначена, далеко не завжди усвідомлена, система виховання. Тут мається на увазі розуміння батьками цілей та прийомів виховання, урахування того, що можна і чого не можна допустити у відносинах з дитиною. Найважче відбувається процес виховання підлітків. Перед батьками виникає безліч проблем, оскільки саме підлітковий вік є одним з найважчих періодів розвитку дитини.

Як зазначається у працях багатьох науковців (В. Баранник, А. Захарова, Л. Первин, Д. Фельдштейн та ін.), результати інтегративної роботи в сфері самопізнання, з одного боку, й у сфері емоційно-ціннісного ставлення до себе – з іншого, поєднуються в особливе утворення самосвідомості особистості – її самооцінку. Не менш важливе значення має і сім'я, адже у ній відбувається не тільки фізичне народження людини, але й первинна соціалізація та виховання, духовне дозрівання особистості [2; 3].

Саме у підлітковому віці, коли найінтенсивніше відбувається розвиток самосвідомості, батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення і закріплення образу «Я». Цей образ і ставлення до себе формується під впливом того образу, що склався у батьків. Спілкування батьків з дитиною зумовлюється установками стосовно неї, які відображають особливості їх сприймання та розуміння дитини. Батьківські установки щодо дітей впливають на усвідомлення ними мотивів своєї поведінки і діяльності, формування цінностей та ідеалів, формування оцінок і самооцінок, за якими діти оцінюють себе і людей, що їх оточують. Від того, як батьки сприймають і розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани та переживання, а, отже, відповідно і взаємодіють з ним, залежить сприймання і оцінка підлітком себе, формування позитивного чи негативного образу «Я», прийняття чи неприйняття своєї особистості [1].

Найбільш складним для батьків є оволодіння практичним механізмом реалізації того чи іншого методу виховання. Спостереження, аналіз письмових (анкетних) і усних відповідей дітей показують, що один і той самий метод використовується батьками по-різному і з різним ефектом впливу на дітей. Найбільша розмаїтість, складність і розрізненість помічаються при застосуванні методів переконання, вимоги, заохочення, покарання. Одна категорія батьків переконує дітей за допомогою доброзичливості й довірливості в процесі спілкування; друга – постійного дотримування слова і діла; третя – логіки впливу, позитивного прикладу; четверта – настирливих повчань, докорів, окриків, погроз; п'ята – покарань, у тому числі фізичних. Диктат у родині виявляється у систематичному «придушенні» батьками ініціативи і почуття власної гідності дітей. Зрозуміло, батьки можуть і повинні висувати вимоги до своєї дитини, виходячи з цілей виховання, норм моралі, конкретних ситуацій, у яких необхідно приймати педагогічно і морально виправдані рішення. Однак ті, які з усіх можливих видів впливу віддають перевагу наказу і насильству, зіштовхуються з опором дитини, яка відповідає на натиск, примус, погрози лицемірством, обманом, спалахами брутальності, а іноді й відвертою ненавистю. Але навіть, якщо опір виявляється подоланим, разом з ним відбувається руйнування багатьох якостей особистості, а саме – самостійності, почуття власної гідності, ініціативності, віри в себе і свої можливості, що не сприяє повноцінному розвитку та становленню особистості.

У дослідженні, спрямованому на визначення впливу сімейного виховання на становлення самооцінки підлітка, за допомогою теоретичних та емпіричних методів, нами було виявлено наступне: від стилю батьківського виховання безпосередньо залежить становлення самооцінки підлітка, його досягнення у навчанні, спілкування з однолітками та соціальний розвиток загалом. Виокремлені чотири тактики виховання в родині й чотири стилі сімейних відносин, які є передумовою і результатом їх виникнення: диктат (авторитарний стиль) спостерігався у 23% обстежуваних сімей, опіка (гіперопіка, опікунський стиль) – у 26%, «невтручання» (ліберальний стиль) і співробітництво (демократичний стиль) – у 51% сімей.

З'ясовано, що переважаючим у батьківському ставленні є «прийняття»: батькам подобається дитина такою, якою вона є. Батьки поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, прагнуть проводити більше часу зі своїми дітьми, схвалюють їх інтереси і плани. У більшості підлітків з цих сімей переважає середній (45%) і високий (31%) рівень самооцінки. Найменш популярними у ставленнях батьків до дітей є «авторитарна гіперсоціалізація» (чітко простежується авторитаризм), і «маленький невдаха» (намагання зробити дитину інфантильною, приписати їй особисту й соціальну неспроможність), і, відповідно, у 24% підлітків спостерігається низький рівень самооцінки.

Відомо, що авторитарні методи виховання ведуть до замкнутого кола, де ворожість наштовхується на ворожість, причому Я-концепція дитини стає зосередженням обурення і прихованих образ. Для підлітків можуть бути характерні перебільшена сором'язливість і соціальна пасивність, оскільки вони не наважуються проявити себе, боячись невдач, критики або покарання. А це, в свою чергу, формує і низьку самооцінку, яка, як правило, спричиняє й низьку оцінку інших людей. Демократичний стиль сімейних відносин є найоптимальнішим для виховання, де контроль заснований на теплих почуттях і розумній турботі. Найефективніший спосіб спілкування батьків з підлітком – авторитетний стиль, за якого відбувається обмін думками, оцінками, коли підтримується індивідуальність і самостійність, коли надається максимальна свобода, можливість приймати рішення, не обмежуються його права. Уміння батьків вірно і вчасно змінити ставлення до дитини сприяє полегшеному переходу від дитинства до дорослості та формуванню позитивного образу «Я» підлітка.

У дослідженні було підтверджено, що розвиток підростаючої особистості значною мірою залежить від батьківсько-дитячих стосунків. Гармонійність їх протікання благополучно впливають на підлітка. Також було виявлено, що ставлення батьків до своєї дитини, здебільшого, збігається зі ставленням самого підлітка до себе, з його самооцінкою. Тобто, розвиток Я-концепції особистості у підлітковому віці залежить значною мірою від батьківського впливу та методів сімейного виховання. Найдоречнішим є встановлення партнерських стосунків між батьками та дітьми, які дають їм необхідне відчуття дорослості та свободи, одночасно формуючи у них відповідальність та адекватну самооцінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Т. Учитель і сім'я : технологія співробітництва / Т. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2. – С. 57 – 64.
2. Первин Л. Психология личности : Теория исследования / Л. Первин, О. Джон. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 607 с.
3. Фельдштейн Д. Психология современного подростка / Д. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1988. – 114 с.

Ірина Астремська,

канд. психол. н., доцент,

Чорноморський державний університет
імені Петра Могили

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена домашньому насиллю як соціально-психологічній проблемі. Звертається увага на соціальну зумовленість насильства. Визначено закономірності розвитку стадій насильства. Проаналізовано основні форми насилля та їх вплив на психічний розвиток дитини. Наводиться низка міжнародних та українських державних документів, спрямованих на подолання цього негативного суспільного явища.

Iryna Astremaska

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AS A SOCIAL PSYCHOLOGICAL PROBLEM

The article outlines the domestic violence as a social and psychological problem. Social reasons of the violence are underlined. The consistency of the stages of violence are determined. The basic forms of violence and its impact on mental development of a child are analyzed. A set of international and Ukrainian documents aimed at overcoming of this negative social factor is provided.

За останні три роки сім тисяч українських дітей повідомили про те, що над ними чиниться насильство. Вони скаржилися на негідну поведінку батьків, учителів, опікунів, а також інших дітей в інтернатних закладах, у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу. У той же час ця проблема має латентний